

2. Energieproblematiek

P.J. Schroevers

Men kan de energieproblematiek op twee heel verschillende manieren benaderen:

1. Men kan ervaren dat energie plezierig is, omdat ze licht, warmte, kracht en beweging weet te brengen. Men ervaart dan ook dat bij het opwekken van energie altijd veranderingen optreden: hout dat verdwijnt, rook die opstijgt, enz. Daar waar men er last van heeft, spreekt men van energieproblemen. Vroeger of later merkt men dan dat energieopwekking ook problemen oplevert die men eerst niet als zodanig had herkend: smog en zure regen bijvoorbeeld. Eens komt men dan misschien tot de ervaring dat eigenlijk niets zich aan het verschijnsel energie onttrekt.
2. Men kan zich ook de vraag stellen, wat de rol is van energie in de kosmos en dan trachten, die rol terug te vinden in onze dagelijkse omgeving. De hoofdwetten van de thermodynamica kunnen ons hierbij op weg helpen; wetten, die door de jaren heen hun betekenis hebben bewezen.

Doen we dat voor de *dode* natuur, dan ervaren we hoe alle materie op te vatten valt als opgeslagen energie. Doen we het voor de *levende* natuur dan zien we, hoe verscheidenheid, evenwicht en voorspelbaarheid vormen zijn van *kanalisering* van energiestromen. Die wordt onder meer bepaald door de verhouding tussen opgeslagen energie en gebruikte energie. Die bepaaldheid komt ook door de aanpassing aan energiestromen van mechanismen binnen het systeem en de verbreking daarvan door krachten van buitenaf. Wie het doet voor de *maatschappij* vindt deze principes ook terug. Maar hij vindt meer.

Hij ervaart hoe de mens bewust met energie omgaat, ordening verandert en daarbij een aantal gewenste resultaten boekt. Maar ook ontketent hij een aantal ongewenste verschijnselen die er de logische consequentie van zijn. Wie zo redeneert, die herkent energie als een sturende kracht in onze maatschappij.

Van oudsher is men gewend de eerste manier van benaderen te hanteren. Dat is ook logisch: wie het koud had stookte een vuurtje en kon zich daarbij warmen. De ervaring van alledag bepaalde al sinds de oudheid, hoe je met de dingen kon omgaan. Maar er zit een enorm risico in. Want veel energieproblemen herken je niet als zodanig. Je ervaart ze pas als ze al lang bestaan en niet, of ternauwernood, te keren zijn. Dan zit je op een weg waarvan het moeilijk is terug te keren. Zo blijven de problemen over die niemand meer de baas kan, juist omdat ze zo complex zijn. De

wereld is duidelijk in een fase, waar dit dilemma alle andere gaat overheersen.

Wij hebben voor de tweede weg gekozen. We ervaren de problemen van deze wereld als de problemen van een ongeremde energiestroom. We hebben daar onze redenen voor. Dat de hoofdwetten van de thermodynamica een motief vormen is hiervoor al gezegd. Maar er zijn meer motieven. Zo zijn er:

1. Het gezonde verstand, dat ons zegt dat groeien, steeds meer groeien, op den duur niet goed kan zijn.
2. Het rapport van de Club van Rome en vele andere toekomstmodellen die hetzelfde vertellen.
3. De historische ontwikkeling die ons steeds weer opnieuw laat zien, dat we de grote problemen van onze tijd met technologie niet de baas kunnen. Alle ontwikkelingsprojecten kunnen niet verhelpen, dat de kloof tussen arm en rijk, zeker mondiaal, steeds groter wordt. Financiële injecties in het bedrijfsleven voorkomen niet langer dat steeds grotere groepen van de bevolking, ook hier, werkloos raken. Ondanks grote inspanning in de zuiveringstechnologie en ondanks plaatselijk succes, wordt de berg afval steeds maar groter. En zo verder.

Er zijn dus redenen genoeg om deze denkwijze te hanteren. Ze doet ons wel op een volstrekt andere manier staan tegenover de grote problemen rond de energievoorziening dan in de circuits van het traditionele beleid te doen gebruikelijk is. Zwaveldioxide in de lucht is niet hét energieprobleem. Pas de erkenning dat verzuring, ten gevolge van zwaveldioxide, de gezondheid van mensen aantast, is een energieprobleem. Precies op dezelfde wijze is niet het koolzuur een probleem, maar wel de opwarming van de aarde die dit voor ons in petto heeft.

Waarom dat lijntje niet even doorgetrokken? Is bijvoorbeeld het feit dat een groeiende autoberg ons noodzaakt eeuwenoude bossen te kappen voor een snelweg, een energieprobleem? Of de wens de bochten uit de Waal recht te trekken? Of het mens- en dieronterende bedrijf van de bio-industrie, terend op alleen buitenlandse energie - vaak uit landen waar honger heerst, onze wateren vervuilend en daarna voor de export bestemd? En uiteindelijk: zijn ook problemen van geldontwaarding en werkloosheid niet als energieproblemen aan te merken?

Wie deze zaken niet erkent, gaat naar onze mening voorbij aan de essentie van de energieproblematiek. Er worden grenzen aan het energieverbruik gesteld die keihard zijn, net zo hard als de normen die nu dank

zij wettelijke regelingen van kracht zijn. Ze zijn wetenschappelijk en empirisch te onderbouwen, al vereisen ze wel een bepaalde instelling van de wetenschapper, waar deze helaas zelden aan voldoet.

Wie deze grenzen aanvaardt is niet meer geneigd om te denken over de vraag, of we nu voor kernenergie of kolen moeten kiezen. Het probleem van plutonium is onoplosbaar. Maar het probleem van de koolzuurtoename van de lucht ook. Wij zijn geneigd om in zo'n geval kernenergie eerder af te wijzen. Dat is niet, omdat we de vervuiling door kolen onderschatten, maar vooral omdat de supertechnologie van kerncentrales een teruggang nog moeilijker maakt. Dat geldt zeker voor kweekreactoren, waarin groei immers is ingebouwd.

Keiharde grenzen behoren gerespecteerd te worden. Het is hoogmoed, onverstand of egoïsme om het niet te doen. Als nieuwe elektriciteitscentrales nodig worden geacht, dan moeten we kunnen zeggen: "Nee, dat kan niet want de waarden die we verspelen, die wegen te zwaar." Het gaat dan om andere argumenten dan die van de temperatuur van het koelwater, de kosten-batenanalyses, de deelnormen waar we gewoonlijk over spreken. Het gaat er dan ook niet om, welke bronnen we met het minste gezichtsverlies kunnen introduceren; het gaat er om, hoe we met minder toekunnen. Grotere efficiëntie van energiestromen kan daartoe een goed middel zijn maar dat geldt alleen, als eerst dat doel is geformuleerd. Anders werkt zo'n maatregel juist in het nadeel. Zo, en zo alleen valt van een Brede Maatschappelijke Discussie over de energie te spreken.

Nu begrijpen we best dat zo'n omkering niet van vandaag op morgen kan gebeuren. Zoveel van de facetten van ons economische leven zouden dat niet kunnen verwerken, zodat zo'n eis wel heel onrealistisch zou zijn. Wat we echter wel kunnen doen, dat is om nu de voorwaarden te zoeken waarmee morgen iets te bereiken valt. Zo zouden er streefwaarden naast actuele normen kunnen worden gehanteerd. Men zou de belangen van vandaag aan zulke actuele normen kunnen verbinden, terwijl men een toekomstbeleid zou richten op de streefwaarden, bedoeld voor het indammen van de groei. Een scenario dat daar een concreet plan voor uitwerkt, moet dan echter wel bestaan. Daarom bepleiten wij de uitwerking van het scenario van het Centrum voor Energiebesparing⁷¹. Het is zover wij weten het enige toekomstmodel, dat dit doet.

Er zijn dingen die *niet kunnen*, en die toch *moeten*. Er bestaan ecologische argumenten in overvloed die ons vertellen, dat we niet meer verder kunnen gaan op de manier zoals het altijd ging. Ecologische argumenten horen zeer zwaar te wegen. Het is de natuur, die de absolute randvoorwaarde vormt voor het menselijke bestaan. Een anti-ecologische economie is gedoemd ten onder te gaan. En we kunnen het er wel

⁷¹Zie www.ce.nl/wp-content/uploads/2021/06/CE-Delft-boek-31.10.pdf, blz. 30 e.v.

over eens zijn dat de huidige economische structuur een anti-ecologische is. Ondertussen zitten we wel met handen en voeten aan zo'n economie gebonden. Wat dan te doen?

Ons antwoord op deze vraag is, dat er bewust in die economie zal moeten worden ingegrepen. Dat vereist bewuste burgers die de randvoorwaarden, door de ecologie gesteld, zullen kennen. Vriendelijk vragen om het wat zuiniger aan te doen is prima – maar het verandert de structuren niet die mensen daarbij kunnen helpen. Een politieke pressie kennen we maar al te goed van andere plaatsen en andere tijden. Maar we kunnen zaken ter discussie stellen; zaken die basale aspecten vormen voor onze samenleving. Eén van de meest wezenlijke is energie. Komt dit bij sommige mensen ondemocratisch over? Dan dient men zich wel eerst rekenschap te geven van de waarden der democratie, zoals die vandaag tot hun recht komen. Als vermindering van energiegebruik aanleiding geeft tot meer autonomie van structuren, dan betreft het burgers juist bij besluitvorming. Juist daarom is energie zo'n essentieel thema, als wij over structuren van de toekomst willen praten. Voor de bewustwording is educatie nodig. Het is daarom, dat de Stichting voor Milieu-Edukatie⁷² bestaat; het is de energieproblematiek die centraal staat in haar projecten.

Voor richting geven aan het beleid zou juist een Brede Maatschappelijke Discussie een goed middel kunnen zijn, een antwoord op de uitdaging van deze tijd. Wij hopen van harte dat ze dat zal zijn.

⁷² Nu: SME in Utrecht; nog steeds is 'energie' een belangrijk thema voor SME, zie www.sme.nl/thema-s/energietransitie